

EDUCACIÓ NEGADA, FUTURS TRUNCATS: ADOLESCÈNCIA EN MOBILITAT DAVANT L'EMERGÈNCIA EDUCATIVA A L'AMÈRICA CENTRAL

*La **Campanya Mundial per l'Educació** és un moviment global format per més de 120 coalicions d'educació nacionals i regionals, organitzacions internacionals i moviments liderats per joves. Treballa a més de 100 països d'arreu del món en defensa de l'educació com a dret humà bàsic i com a bé públic global, amb la missió de vetllar pel compliment dels compromisos dels Estats i la comunitat internacional en matèria educativa, en el marc del que estableix l'Agenda 2030 d'Educació, especialment l'objectiu de desenvolupament sostenible 4 (ODS 4).*

A Espanya, la coalició estatal de la CME està integrada per Ajuda en Acció, Educo, Entrecultures, Madre Coraje i Plan Internacional España. A més, compta amb la col·laboració de més de 30 entitats que participen en les diferents accions de mobilització a nivell estatal i territorial.

A través dels equips territorials, la Campanya és present a la majoria de les comunitats autònomes espanyoles.

Pàgina web:

cme-espana.org

Autores:

Mariana Cruz Murueta y Laura Tiana Alvarez

Fotografies:

Pablo Tosco / Campanya Mundial per l'Educació (CME) Espanya

Art i maquetació:

Iker Alcántara

Data d'edició:

Novembre 2025

Es permet la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment sempre que s'esmenti la font (Campanya Mundial per l'Educació, CME, Espanya) i es faci sense finalitats comercials.

Per obtenir més informació sobre els temes tractats en aquest document, poseu-vos en contacte amb:

info@cme-espana.org

Aquesta publicació compta amb la col·laboració de la Cooperació Espanyola, a través de l'Agència Espanyola de Cooperació Internacional per al Desenvolupament (AECID) amb càrrec al projecte «Campanya Mundial per l'Educació: crida a l'acció per l'ODS 4». El seu contingut és responsabilitat exclusiva de les autores i de la Coalició Espanyola de la Campanya Mundial per l'Educació i no reflecteix, necessàriament, la postura de l'AECID.

Amb el finançament de:

Campanya Mundial per
L'EDUCACIÓ
www.cme-espana.org

AGRAÏMENTS

Volem expressar el nostre agraïment més sincer a totes les persones que van fer possible aquest document informatiu, començant per Ajuda en Acció, Educo, Entrecultures, Madre Coraje i Plan International, com a integrants de totes les organitzacions que formen part de la Coalició de la Campanya Mundial per l'Educació a Espanya, així com els seus equips a El Salvador, Guatemala i Hondures, pel seu compromís i la seva col·laboració tan valuosa al llarg del procés.

Transmetem un reconeixement especial a totes les persones que van participar en el treball de camp. Agraïm de manera molt especial a les famílies, al personal docent, a les i els directors, i als equips administratius de les escoles el seu temps, la seva obertura i el seu compromís. Molt especialment, expressem el nostre profund reconeixement a les i els adolescents que, tot i enfrontar-se a contextos d'alta complexitat i risc derivats de la mobilitat forçada, continuen apostant per la seva educació i el seu futur. La seva capacitat de resiliència, esperança i desig de construir noves oportunitats són una inspiració i donen sentit a aquesta anàlisi. La seva participació va ser fonamental per reflectir els reptes i les esperances de l'educació secundària en contextos de mobilitat; aquest document constitueix un testimoni de la seva veu i el seu esforç col·lectiu.

Agraïm igualment la participació de les autoritats educatives locals i nacionals, dels membres dels mecanismes de coordinació, del personal de l'Agència Espanyola de Cooperació Internacional per al Desenvolupament (AECID) i de l'Oficina d'Ajuda Humanitària de la Unió Europea (ECHO, en anglès), així com de les i els membres del Grup Regional d'Educació (GRE-LAC), per l'orientació i l'assessorament oferts al llarg d'aquesta anàlisi, i pel seu suport per tal de complementar la informació proporcionada per persones informants clau. El seu acompanyament ha estat fonamental per desenvolupar aquest treball.

Aquest document va ser elaborat per Mariana Cruz Murueta i Laura Tiana Álvarez, en el marc de la Campanya Mundial per l'Educació, amb el suport i la col·laboració de les organitzacions integrants de la Coalició a Espanya, així com amb el suport d'organitzacions a El Salvador, Guatemala i Hondures.

ÍNDICE

AGRAÏMENTS	4
ACRÒNIMS	6
RESUM EXECUTIU	7
I. INTRODUCCIÓ	9
II. CONTEXT REGIONAL DE L'EMERGÈNCIA EDUCATIVA	12
III. MOBILITAT I ACCÉS A L'EDUCACIÓ: DESAFIAMENTS I CONSEQÜÈNCIES PRINCIPALS	17
Desafiament 1. Enfortir la coordinació institucional i millorar la disponibilitat i l'accés a informació fiable	17
Desafiament 2. Donar suport a la planificació d'una oferta educativa de qualitat i promoure-la	18
Desafiament 3. Enfortir la integració a l'atenció psicosocial i el reconeixement acadèmic	19
Conseqüències estructurals: qualitat, equitat i exclusió educativa	21
IV. RECOMANACIONS PER A UNA RESPOSTA EDUCATIVA INTEGRAL	22
Compromís de la cooperació multilateral i donants	23
Lideratge dels Estats	23
Participació i articulació de la societat civil i organitzacions no governamentals	24
Cap a una agenda compartida: principis i compromisos transversals	25
V. CONCLUSIÓ	26
VI. REFERÈNCIES	28

ACRÒNIMS

ACNUR: Agència de les Nacions Unides per als Refugiats.

AECID: Agència Mexicana de Cooperació Internacional per al Desenvolupament.

AMEXCID: Agència Mexicana de Cooperació Internacional per al Desenvolupament.

BID: Banc Interamericà de Desenvolupament.

CME: Campanya Mundial per l'Educació.

EA: Educació accelerada.

EeE: Educació en emergències o Educació en situacions d'emergència.

ECW: Education Cannot Wait.

GAC: Global Affairs Canada / Assumptes Globals Canadà.

GEC: Clúster d'Educació Global.

GRE-LAC: Grup Regional d'Educació per a l'Amèrica Llatina i el Carib.

INEE: Xarxa Interagencial per a l'Educació en Situacions d'Emergència.

ODS: Objectius de desenvolupament sostenible.

OIM: Organització Internacional de Migració.

ONU: Organització de les Nacions Unides.

PROHECO: Programa hondureny d'educació comunitària.

UNESCO: Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura.

UNICEF: Fons de les Nacions Unides per a la Infància.

USAID: Agència dels Estats Units per al Desenvolupament Internacional.

RESUM EXECUTIU

L'Amèrica Central viu una emergència educativa sense precedents, marcada per l'expulsió, el desplaçament i la mobilitat forçada de la seva adolescència, un fenomen invisible per a molts, però devastador en les seves conseqüències humanes i socials. Aquest document se centra específicament en les realitats de El Salvador, Guatemala i Hondures, on milers d'adolescents migren, tornen o queden atrapats en trànsit per circumstàncies que els neguen el dret a una educació segura i de qualitat, mentre que les polítiques, les institucions i la cooperació internacional encara semblen lluny de respondre a la dimensió del repte.

Les històries que hi ha darrere de les xifres són diverses: adolescents que fugen de la violència, joves que tornen després de ser deportats, infants indígenes que creuen fronteres a la recerca de protecció i els que, amb documents o sense, s'enfronten a una exclusió que és tan escolar com social. En cadascun d'aquests casos, la fragmentació institucional, la insuficiència de dades i recursos, i la rigidesa normativa agreugen el desafiament. A això s'hi afegeix que, en el millor dels casos, només un de cada dos adolescents aconsegueix completar la secundària, i la situació és molt més crítica per als que migren, han estat desplaçats o viuen en una pobresa extrema (BID, 2023; Plan International, 2023).

No es tracta només d'accés. L'exclusió s'expressa en la manca d'acompanyament psicosocial, la violència de gènere, la discriminació envers les comunitats rurals, els pobles indígenes i les persones amb discapacitat, i l'absència de rutes flexibles de reintegració escolar. La pandèmia i les crisis climàtiques han aprofundit encara més aquestes bretxes, mentre que la cooperació internacional i els pressupostos públics per a l'educació es retallen o es redirigeixen a altres prioritats.

En aquest context, es planteja l'enfocament del triple nexa —acció humanitària, desenvolupament i consolidació de la pau— com a via de transformació profunda: articular respostes immediates de protecció, polítiques de llarg termini basades en la inclusió i l'equitat, i accions per enfortir la cohesió social i la justícia. L'educació emergeix, així, com a motor estructural capaç de trencar cicles d'exclusió i migració i de consolidar sistemes resilents i comunitats cohesionades.

Aquest informe té un enfocament qualitatiu que fa ús de fonts primàries, entrevistes i grups focals amb adolescents, famílies, docents i líders escolars, i fonts secundàries, com ara altres informes, per analitzar pràctiques i obstacles institucionals, així com les possibilitats d'un accés segur i efectiu a una educació inclusiva de qualitat. Es destaca no només la magnitud del desafiament, sinó la urgència de disposar de polítiques pragmàtiques i sostingudes i d'una assignació més gran de recursos per a l'EeE, que avui rep amb prou feines el 3 % de l'ajuda humanitària mundial, mentre que la retirada de fons clau posa en risc la continuïtat de programes vitals.

Al llarg de l'informe, es mostren els efectes de la mobilitat sobre l'accés escolar i la protecció de drets, amb un èmfasi especial en els adolescents indígenes, rurals

i amb discapacitat i en les dones, que fan front a obstacles addicionals. L'exclusió i l'endarreriment educatiu no només limiten el desenvolupament acadèmic, sinó també la inserció sociolaboral, l'autonomia i l'exercici de la ciutadania, la qual cosa perpetua la pobresa i la inestabilitat social.

L'informe conclou que és moment de reconèixer que l'emergència educativa centreamericana corre el risc de normalitzar-se i cronificar-se, i que només una acció col·lectiva i sostinguda que articuli sistemes d'identificació, modalitats escolars flexibles, finançament multianual, formació docent interseccional i cooperació multilateral eficaç permetrà que cap adolescent quedi privat del seu dret a aprendre i construir un futur digne. Es convida amb urgència els Estats, donants i aliats a assumir aquest compromís estratègic, situant les i els adolescents en mobilitat al centre de la resposta educativa i fent de l'educació en emergència el punt de partida per crear societats que promoguin el desenvolupament, la protecció i la pau sostenibles a la regió.

La crisi humanitària que viuen nens, nenes i adolescents a l'Amèrica Central, especialment els que s'han vist forçats a abandonar casa seva i els seus països per causes com la violència, els esdeveniments extrems per fenòmens naturals i la pobresa estructural, demana respostes urgents i sostingudes tant dels Estats com de la cooperació internacional. Alhora que cal atendre les necessitats immediates, és imprescindible que els sistemes educatius evolucionin per convertir-se en entorns protectors, inclusivius i resilients, capaços d'acompanyar les infàncies i les adolescències en mobilitat i oferir-los veritables oportunitats de desenvolupament i benestar.

La realitat diària de nens, nenes i adolescents a l'Amèrica Central està marcada per trajectòries educatives truncades, moltes vegades sense previ avís i sense haver-ho decidit de manera voluntària. Factors estructurals com la manca d'accés igualitari; l'absència de respostes eficaces dels sistemes escolars; l'absència de mecanismes adequats, flexibles i coordinats que permeten garantir la inclusió i la continuïtat educativa; les mancances en la documentació; la rigidesa en les normatives; i les pràctiques discriminatòries han deixat un nombre important d'adolescents fora de l'escola o atrapats en cercles d'abandonament, entesos com a processos repetitius d'exclusió i reingrés precari al sistema educatiu (Krichesky, M., 2023). **Les xifres mostren que menys del 50 % dels adolescents completa la secundària a Honduras i Guatemala, i només un 60 % a El Salvador, bretxes que s'agreuigen en contextos de mobilitat i exclusió social** (IADB, 2018). A El Salvador, Guatemala i Honduras, la mobilitat humana i les condicions socioeconòmiques acceleren la fragilitat del dret a l'educació, fan més profundes les desigualtats i visibilitzen les inequitats preexistents.

Segons la caracterització i la realitat d'aquest grup heterogeni, l'anàlisi de la resposta a les seves necessitats i prioritats se situa en el marc de l'educació en emergències (EeE), sota els estàndards de la Xarxa Interagencial per a l'Educació en Situacions d'Emergència (INEE, 2025). Tanmateix, quan els i les adolescents s'integren a les escoles ordinàries, les seves necessitats específiques poden passar desapercebudes. Les rutines i pràctiques quotidianes del personal escolar solen estar orientades a l'alumnat en general i no contemplen necessàriament les condicions específiques dels que es troben en situació de mobilitat.

D'aquesta manera, si bé l'EeE ofereix una base sòlida per comprendre i respondre als reptes immediats a què s'enfronten les i els adolescents en contextos de crisi, la realitat és que les dinàmiques complexes de la mobilitat humana i els factors estructurals d'exclusió que caracteritzen la regió demanen una prioritització per part de la comunitat internacional que transcendeixi aquest enfocament. En molts casos, els desafiaments educatius no s'identifiquen dins dels paràmetres tradicionals de l'EeE, cosa que limita la resposta articulada entre actors i comunitats educatives als tres països.

Per això, l'anàlisi proposada busca ampliar la perspectiva per, d'una banda, abordar l'educació en el sentit més integral —amb un èmfasi especial en l'educació secundària— i, de l'altra, examinar el problema, les solucions i les recomanacions des de la lògica del triple nexa. Aquest enfocament articula acció humanitària, desenvolupament sostenible i consolidació de la pau, i subratlla la

necessitat de superar la fragmentació sectorial i el treball en sitges per garantir la continuïtat de l'aprenentatge, la protecció integral de l'adolescència i la resiliència dels que han vist interrompuda o negada la seva trajectòria educativa. A més, facilita l'atenció a diversos sectors de la població que corren el risc de quedar al marge de l'atenció institucional dels diferents sistemes.

Per a les finalitats d'aquest informe, quan parlem de «pau» prenem com a referència la definició del **triple nex**e proposada per la INEE, considerant que el component de consolidació de la pau utilitzat comunament dins del nex e abasta diverses fases, i que aquestes etapes poden diferir significativament entre països, contextos i, fins i tot, dins d'una mateixa nació segons les circumstàncies particulars. D'aquesta manera, en alguns casos el terme «pau» partirà de la idea de **construcció de la pau**, per, gradualment, poder arribar a parlar de «consolidació» (INEE & UNESCO, 2023).

Aquest informe s'emmarca en les accions que la Campanya Mundial per l'Educació a Espanya du a terme per defensar l'educació com un dret fonamental, i no com un privilegi que es pot perdre en temps de crisi. Per a la seva elaboració, a més de la revisió i l'anàlisi de diverses fonts secundàries, s'han mantingut 26 entrevistes a informants clau, 2 grups focals amb docents i líders escolars, 3 grups focals amb famílies i 5 grups focals amb adolescents. A partir d'aquest acostament, el document se centra en la realitat de les i els adolescents en situació de mobilitat i examina com les polítiques, els recursos i les pràctiques del nivell secundari o l'educació mitjana bàsica responen, o no, a les seves necessitats concretes. S'hi destaquen, a més, les pràctiques quotidianes corresponents a les accions i decisions que el personal escolar i les comunitats educatives duen a terme diàriament —l'acollida de les i els estudiants, la gestió de tràmits, el suport pedagògic i socioemocional i la seva forma d'interacció dins i fora de l'aula—, els obstacles burocràtics i institucionals, i les mancances de l'oferta educativa, però també les rutes possibles per a un accés efectiu i segur a una educació inclusiva i de qualitat.

A més, cerca no només visibilitzar la magnitud del repte, sinó també subratllar la importància que els sistemes educatius estiguin preparats per rebre de manera oportuna la població desplaçada. Així mateix, fa una crida a la cooperació internacional, als donants, a tot el conjunt d'actors nacionals i locals, perquè impulsin solucions pragmàtiques, contextualitzades i sostingudes en el temps.

És moment de reconèixer que l'emergència educativa a l'Amèrica Central s'ha tornat tan persistent que amenaça d'assolir un estat crònic, alhora que s'invisibilitza davant de l'opinió pública i es relega en les prioritats internacionals, cosa que no pot ni ha de ser així. Afronem un moment crític: tot i que l'ajuda canalitzada per la Unió Europea ha permès sostenir respostes essencials, l'EeE segueix rebent amb prou feines el 3 % de l'ajuda humanitària mundial, una proporció que també es replica a l'Amèrica Llatina, malgrat representar una demanda central en contextos de crisi i violència, amb conseqüències de per vida per a milions d'adolescents (EDUCO, 2024; CLADE, 2025; El País, 2025).

Aquest desafiament s'agreuja després de la retirada abrupta de la cooperació dels Estats Units; la pausa en els fons de la USAID posa en risc la continuïtat de programes educatius i de protecció justament quan són més necessaris. El 2024, la USAID va destinar prop de 2.300 milions de dòlars

a iniciatives a l'Amèrica Llatina; una part rellevant d'aquests recursos sostenia programes d'EeE i de suport a joves fora del sistema escolar, i la seva suspensió afecta no només l'EeE, sinó també el conjunt del sector educatiu. En aquest context de bretxes creixents i finançament insuficient, cal que la comunitat internacional i els donants reconeixin la magnitud del repte, prioritzin l'EeE i contribueixin a construir respostes flexibles, sostenibles i alineades amb les necessitats reals del territori. A les pàgines següents es presenten arguments, dades i veus que conviden a transformar la inèrcia en compromís i la intenció, en acció immediata i sostinguda.

Davant d'aquests reptes, aquest document fa seves les demandes d'advocar per polítiques adaptatives, incrementar els compromisos financers i enfortir la cooperació internacional, incloent-hi la responsabilitat de la comunitat de donants. Se subratlla que avançar cap a una educació de qualitat exigeix molt més que inversió en infraestructura i salaris: requereix enfocaments integrals que garanteixin recursos pedagògics, formació contínua, inclusió i benestar per a tota la comunitat escolar. L'escola només podrà complir la seva funció com a espai de protecció i progrés si la comunitat internacional reconeix la urgència, escala les respostes i prioritza el dret a l'educació en tota estratègia d'acció humanitària, desenvolupament i construcció de pau.

CONTEXT REGIONAL DE L'EMERGÈNCIA EDUCATIVA

A nivell mundial, més de 234 milions de nenes, nens i adolescents viuen afectats per crisis perllongades (ECW & CME, 2024). Entre ells, les i els adolescents en mobilitat representen una fracció significativa la vulnerabilitat dels quals és extrema: afronten violència, precarietat estructural, discriminació i manca d'oportunitats educatives. Aquesta exclusió, a més, s'accentua per la manca de dades consistents i la feble acció estatal, i genera un cicle d'invisibilitat que impedeix avenços substantius en la garantia del dret a l'educació.

Si bé l'educació està reconeguda internacionalment com un dret fonamental —consagrat en marcs com els de la Declaració Universal dels Drets Humans o la Convenció sobre els Drets de l'Infant—, la realitat en molts contextos és la interrupció sistemàtica d'aquest dret per causes estructurals: pobresa, violència, inestabilitat familiar i desigualtat d'oportunitats. Aquesta desconexió entre el reconeixement normatiu i les condicions viscudes per adolescents en mobilitat evidencia la profunditat del problema.

En aquest context global, l'Amèrica Central es distingeix per crisis interrelacionades i persistents que afecten de manera particular l'accés i la continuïtat educativa de nenes, nens i adolescents. Les societats de El Salvador, Guatemala i Hondures s'enfronten a una complexa combinació de violència generalitzada, alts índexs de criminalitat, pobresa estructural, debilitat institucional i un risc extrem davant de desastres provocats per fenòmens naturals: la regió figura, de fet, entre les més vulnerables del món segons l'Índex de Risc Climàtic Global (Germanwatch, 2025). Aquestes crisis, lluny de produir-se per separat, es concatenen i retroalimenten, de manera que creen una espiral d'exclusió, migració i desplaçament forçat que condiciona greument les trajectòries educatives i de vida de l'adolescència centreamericana (vegeu el quadre 1 sobre les categories de població desplaçada).

Quadre 1: Categories de persones en situació de desplaçament forçat (ACNUR)

Categoría	Descripción
Refugiados	Personas que han huido de su país de origen debido a fundados temores de ser perseguidas por motivos de raza, religión, nacionalidad, pertenencia a un determinado grupo social u opiniones políticas.
Solicitantes de asilo	Personas que han solicitado protección internacional, pero cuya solicitud aún está pendiente de resolución.
Personas desplazadas internas (PDI)	Personas que se han visto forzadas a huir de sus hogares por conflictos, violencia o desastres, pero que han permanecido dentro de las fronteras de su propio país.
Personas apátridas	Personas que no son consideradas como ciudadanos por ningún país y, por tanto, no tienen acceso a los derechos básicos que otorga la nacionalidad.
Otras categorías de interés del ACNUR	Incluyen grupos específicos como los venezolanos desplazados en el extranjero, personas que regresan a sus hogares (tanto refugiados como PDI) y las comunidades de acogida que brindan apoyo a las personas desplazadas.

Aquesta crisi sostinguda configura un context que expulsa centenars de milers d'adolescents i les seves famílies, i els obliga a migrar a la recerca de protecció, millors condicions de vida i accés a drets bàsics. En conseqüència, la mobilitat humana i, en particular, el desplaçament forçat adquireixen un caràcter estructural i recurrent i s'insereixen de manera transversal en les trajectòries vitals d'adolescents que afronten riscos augmentats d'interrupció escolar, inseguretat i exclusió social. Com a resultat d'aquesta dinàmica, les oportunitats de desenvolupament es veuen severament limitades i el cercle de pobresa i exclusió educativa es perpetua.

En aquest mateix escenari, la mobilitat ha esdevingut part integral del teixit social centreamericà. De fet, prop del 14 % dels que integren els fluxos migratoris a la regió són nenes, nens i adolescents (ACNUR, OIM i UNICEF, 2025). Una proporció considerable fa front, de manera quotidiana, a la interrupció escolar, l'endarreriment educatiu i situacions de violència i exclusió. És important destacar que les nenes i adolescents, en concret, afronten riscos encara més grans de violència sexual, tràfic i explotació durant els trajectes migratoris, així com barreres més severes d'accés a l'educació secundària: la persistència de normes de gènere restrictives, l'embaràs primerenc i les responsabilitats de cura familiar limiten de manera significativa la seva permanència escolar (Plan International, 2024). Per tot això, els sistemes socials i educatius de El Salvador, Guatemala i Hondures romanen immersos en una emergència sostinguda, en què l'exclusió educativa, la migració i el desplaçament forçós es retroalimenten i s'agreugen mútuament (UNESCO, 2023; INEE, 2024).

Aquesta realitat complexa exerceix una pressió multifactorial sobre els sistemes educatius nacionals que han de respondre simultàniament a l'augment de poblacions desplaçades, a crisis humanitàries i climàtiques i a la pobresa estructural persistent (UNESCO IIPE, 2024). Cal assenyalar que cap d'aquests països no arriba al 6 % del PIB recomanat per al sector educatiu. El 2023, El Salvador i Guatemala hi van destinar amb prou feines el 3,2 %, mentre que Hondures hi va dedicar un 4 % (UNESCO, 2024; ASJ, 2025), concentrant la major part de la despesa en salaris i deixant sense prou recursos programes psicosocials o de suport pedagògic. Malgrat els esforços com la matrícula gratuïta, el berenar escolar i les millores en infraestructura, la cobertura educativa continua disminuint i els indicadors d'aprenentatge retrocedeixen (ASJ, 2025). Aquest deteriorament posa en risc tant l'equitat com la sostenibilitat del dret a l'educació.

Un exemple d'aquest impacte estructural és que, a Hondures, la cobertura educativa al cicle III (novè grau) va caure al 45,5 % el 2023, mentre que en educació mitjana amb prou feines va arribar al 24,9 %. Més de 846.000 nenes, nens i adolescents (de 6 a 17 anys) van romandre fora del sistema educatiu aquell any. A Guatemala, tot i que la matrícula a preescolar va augmentar un 13 % i a primària un 18 % el 2023, la cobertura a secundària continua sent inferior al 30 % i els avenços no aconsegueixen revertir l'exclusió acumulada, especialment entre adolescents migrants o residents en zones rurals. A més, continua havent-hi el repte de tenir una de les despeses públiques per estudiant més baixes de la regió: a Guatemala, menys de 1.000 \$USD PPP anuals davant de la mitjana de 3.081 \$ de la resta d'Amèrica Llatina (BID i CLADE, 2023).

Aquesta situació es reflecteix també en el rendiment acadèmic. Per exemple, segons l'Estudi Regional Comparatiu i Explicatiu (ERCE) de la UNESCO, Guatemala ha retrocedit greument: el 60,7 % dels estudiants de tercer grau es troba en el nivell més baix de rendiment en lectura, quan la mitjana regional és del 44,3 %, i el 64 % de sisè grau en matemàtiques també es troba en el nivell més baix de rendiment. L'ERCE 2019-2023 evidencia, a més, que Hondures i El Salvador presenten endarreriments persistents en aprenentatges bàsics, amb profundes bretxes territorials, socioeconòmiques i ètniques, aguditzades encara més pels efectes de la pandèmia i el

deteriorament sostingut en cobertura educativa (UNESCO-ERCE, 2019-2023).

Finalment, els impactes es manifesten de manera diversa en cada país: a El Salvador, la matrícula escolar s’ha reduït a causa de la migració, la baixa natalitat i l’abandonament educatiu; Guatemala fa front a les desigualtats urbanorurals més pronunciades, amb una cobertura secundària inferior al 40 % entre adolescents de 12 a 16 anys (Diàleg Interamericà, 2021); i Hondures mostra un descens en la matrícula de secundària, que passa de 584.617 estudiants el 2021 a 570.863 el 2022 (Secretaria d’Educació, 2022).

Taula 1. Total d’infància i adolescència (5-17 anys) afectada per crisis i conflictes; percentatge d’infància i adolescència afectada fora de l’escola; i nombre total fora de l’escola a El Salvador, Guatemala i Hondures (ECW, 2025).

País	Total d’infància afectada per contextos de crisi i conflicte	Percentatge d’infància afectada fora de l’escola	Total d’infància fora de l’escola
El Salvador	66.442	17,8%	11.816
Guatemala	690.917	9,2 %	63.855
Hondures	491.172	18,4 %	90.566

En aquest context, els i les adolescents en mobilitat s’enfronten a una autèntica cursa d’obstacles per accedir a l’escola secundària i romandre-hi. Entre les barreres principals destaquen la inestabilitat residencial, la discriminació, el reconeixement limitat d’estudis previs i l’absència de suports socioemocionals (UNESCO, 2022; UNESCO, 2024). Per a les adolescents, aquestes dificultats s’accentuen encara més per les violències basades en gènere, els estigmes socials associats a la maternitat primerenca i la manca d’entorns escolars segurs i sensibles al gènere, la qual cosa contribueix a la seva exclusió de l’experiència educativa contínua (Spotlight Initiative, ONU Dones, 2022).

A aquest conjunt de reptes s’hi sumen les respostes institucionals, que continuen sent fragmentades i poc sostenibles, atès que depenen principalment de la cooperació multilateral i manquen de polítiques nacionals flexibles i inclusives. Així, es normalitza l’exclusió escolar i es frena qualsevol procés real cap a una educació equitativa i de qualitat, cosa que perpetua les desigualtats estructurals.

A més, a tot això cal sumar-hi els obstacles que els actors locals tenen per exercir un lideratge responsable i sostenible, i la seva manca de participació en els espais de governança i suport sostingut per desenvolupar les seves capacitats institucionals. Això es deu, en part, a l’afebliment del teixit local com a conseqüència dels models actuals de finançament humanitari, de les barreres que les ONG locals es troben a l’hora d’operar i de les retallades de l’ajuda que posen en perill, encara més, la sostenibilitat de les organitzacions.

Aquesta problemàtica es reflecteix quotidianament en l’experiència de nenes, nens i adolescents en desplaçament: per a ells, el desplaçament sol traduir-se en absentisme escolar, deserció i, sobretot, endarreriment educatiu, a més d’obligar-los a fer front a nombroses barreres administratives. L’endarreriment educatiu, definit com el desfasament de dos anys o més entre l’edat i el grau escolar cursat, o la manca de conclusió dels nivells educatius obligatoris per al seu grup d’edat, no només implica limitacions acadèmiques, sinó que té profundes conseqüències per a l’exercici de

drets de ciutadania, la inserció laboral i el desenvolupament d'autonomia (Rueda Rodríguez, 2025; Banc Mundial, 2024). Els estudis demostren que l'endarreriment incrementa el risc d'exclusió social, redueix les possibilitats de participació informada i activa, afecta l'accés a l'ocupació digna i perpetua el cercle intergeneracional de pobresa. Per tant, superar l'endarreriment educatiu és clau per garantir el desenvolupament ple i la integració social i laboral de les persones joves, particularment en contextos d'alta mobilitat humana i vulnerabilitat.

En definitiva, el conjunt d'obstacles escolars, socials i administratius a què s'enfronten les i els adolescents en mobilitat configura un escenari en què l'exclusió educativa i l'endarreriment es tradueixen no només en limitacions acadèmiques, sinó també en restriccions profundes per a l'exercici dels drets de ciutadania, l'autonomia personal i la inserció laboral digna. A partir d'aquesta anàlisi, resulta indispensable examinar amb més detall les implicacions concretes de la mobilitat en l'accés i la permanència en el sistema educatiu, així com els desafiaments principals que cal afrontar en el marc de polítiques inclusives i estratègies de garantia de drets.

Abans d'abordar l'apartat de desafiaments, cal precisar que aquest document adopta l'enfocament del triple nexa com a marc de referència. Aquesta estratègia integral connecta de manera coherent les accions humanitàries, el desenvolupament sostenible i la construcció de pau, i promou intervencions coordinades i sinèrgiques que tractin tant les necessitats immediates com les causes estructurals de la vulnerabilitat. Aplicat al context centreamericà, el triple nexa és clau per assegurar el dret a l'educació, la protecció i el benestar dels adolescents en mobilitat i en situació de risc, així com per permetre respostes que transcendeixen la fragmentació sectorial habitual i prioritzen resultats col·lectius sostenibles. La lògica i els components específics d'aquest marc es detallen al quadre explicatiu que hi ha a continuació.

El triple nexa: una via integral per garantir educació, desenvolupament i pau a adolescents en mobilitat

En el marc d'una realitat complexa, abordar els reptes de l'accés a l'educació a El Salvador, Guatemala i Hondures, especialment per a adolescents en mobilitat, requereix avançar cap a l'enfocament del triple nexa. Aquest model integra simultàniament tres dimensions essencials: l'acció humanitària, el desenvolupament sostenible i la promoció de la pau. D'aquesta manera, no només s'atenen les urgències pròpies de l'educació en situacions d'emergència, sinó que s'identifiquen els desafiaments estructurals i s'obren oportunitats per construir sistemes educatius més responsius, inclusius i resilents a la regió.

El triple nexa afavoreix una intervenció coordinada: la dimensió humanitària prioritza la resposta ràpida i segura davant de crisis; la dimensió de desenvolupament cerca enfortir capacitats i generar solucions sostenibles; i la dimensió de pau impulsa la convivència, la cohesió social i la reconciliació. Aquest enfocament orienta tant l'abordatge de les causes i les conseqüències de l'exclusió educativa com la formulació de recomanacions concretes per als tres països.

Tot seguit, es descriu de manera precisa com cada dimensió aporta solucions específiques perquè cap adolescent en mobilitat quedi privat del seu dret a l'educació.

Educació en emergències: la porta a la resiliència

A l'Amèrica Central, l'educació en emergències s'ha consolidat com l'estratègia principal per preservar drets, restaurar la dignitat i aportar una estabilitat mínima a adolescents desplaçats i migrants. Davant de crisis persistents com la violència, els desastres per fenòmens naturals, la pobresa i les fractures socials, l'escolarització es converteix en un procés fragmentat, amb interrupcions alienes al control de les famílies i els joves (UNESCO, 2025; Humanitarian Action, 2023).

Les intervencions humanitàries en l'àmbit educatiu busquen no només mantenir la continuïtat escolar en situacions crítiques, sinó també oferir suports psicosocials focalitzats, particularment a nivell secundari. Tanmateix, identificar i registrar les i els adolescents afectats continua sent un desafiament central: sense dades desagregades i sistemes de monitoratge eficaços, l'exclusió persisteix i la capacitat de formular polítiques basades en evidència queda limitada.

Desenvolupament: trencar el cicle mitjançant una educació inclusiva i de qualitat

El segon pilar del triple nexa, el desenvolupament, implica superar les respostes reactives i construir polítiques educatives que transformin l'educació en un motor estructural contra la desigualtat i la mobilitat forçada a l'Amèrica Central. Això vol dir passar d'intervencions sectoritzades d'emergència a estratègies de llarg termini centrades a enfortir sistemes resilients i adaptatius, capaços de respondre a causes arrel com ara la desigualtat, la manca d'oportunitats, la debilitat institucional i les polítiques migratòries ineficaces. Per tal d'aconseguir una inclusió i una reintegració sostenibles, calen models educatius flexibles, programes d'anivellament, atenció psicosocial, una infraestructura adequada i un finançament continu. Especialment, invertir en secundària i formació tecnicoprofessional, i altres models educatius per fer la transició al món laboral, professionalitzar els docents i adoptar enfocaments interseccionals com ara de gènere, interculturalitat i protecció, són passos essencials per trencar els cicles de pobresa i exclusió que afecten generacions senceres (IECAH, 2022).

Pau: educació per a la convivència i la reconciliació

El tercer pilar del triple nexa, la pau, s'ha d'entendre no només com l'absència de violència, sinó com la presència activa de condicions que permetin la convivència, la justícia i el respecte ple de drets per a adolescents i comunitats. L'educació per a la pau implica intervenir sobre factors de risc i garantir entorns escolars protectors, inclosius i segurs, on la diversitat es valori com a riquesa i no origini discriminació ni exclusió. Les crisis recurrents i les emergències encadenades afavoreixen el reclutament de joves per part de grups armats i perpetuen els cicles de violència i migració forçada. Per aquest motiu, l'escola s'ha de convertir en un espai autèntic de prevenció, reconciliació i restauració de llaços socials, un objectiu que només es pot assolir mitjançant coordinació intersectorial, serveis integrats de protecció, atenció psicosocial i desenvolupament comunitari (UNDP, 2025).

Implicacions del triple nexa: desafiaments i vies d'acció

Els sistemes educatius, socials i de protecció a El Salvador, Guatemala i Hondures operen sota una pressió extrema: han d'atendre urgències, planificar per al desenvolupament i contribuir a la pau social enmig de crisis perllongades. Aquesta complexitat s'agreuja quan la invisibilitat estadística dels adolescents en mobilitat impedeix respondre de manera eficaç i sostenible (UNESCO, 2025; INEE, s. d.). El triple nexa exigeix renovar models de governança, coordinació i finançament, superant les barreres entre actors humanitaris, sectors estatals, societat civil i comunitats.

Així doncs, resulta indispensable:

- ✓ Renovar models de governança, coordinació i finançament, superant les barreres tradicionals entre actors humanitaris, sectors estatals, societat civil i comunitats.
- ✓ Disposar de sistemes robustos per identificar adolescents migrants i retornats i adaptar la resposta educativa a la realitat canviant i multidimensional de l'emergència.
- ✓ Assolir un impacte durador, per a la qual cosa apareixen com a condicions indispensables el finançament multianual, la descentralització i la participació activa dels mateixos adolescents i les seves famílies.
- ✓ Integrar un sistema d'indicadors de protecció, desenvolupament i pau en tot el procés de planificació educativa.

Només amb aquests pilars s'aconseguirà un impacte durador que garanteixi el dret a l'educació en contextos d'emergència i aplaní el camí cap a la resiliència i el desenvolupament social.

MOBILITAT I ACCÉS A L'EDUCACIÓ: DESAFIAMENTS I CONSEQÜÈNCIES PRINCIPALS

La mobilitat humana a l'Amèrica Central s'ha consolidat com un dels reptes més importants per a la garantia del dret a l'educació de les i els adolescents. Més enllà de ser un fenomen demogràfic, la migració forçada i el desplaçament intern actuen com a factors estructurals que aprofundeixen les bretxes educatives i limiten l'exercici de drets fonamentals. En un context en què les trajectòries escolars es veuen interrompudes, l'accés i la permanència a l'escola secundària es converteixen en desafiaments quotidians per a les persones que viuen en situació de mobilitat, cosa que exigeix respostes institucionals precises i adaptades a la complexitat de l'entorn regional.

Desafiament 1

Enfortir la coordinació institucional i millorar la disponibilitat i l'accés a informació fiable

Un dels factors limitants principals per a la garantia educativa d'adolescents en mobilitat és la manca persistent de dades fiables i l'escassa coordinació entre els sistemes de protecció, migració i educació. Aquesta bretxa institucional dificulta tant la identificació com l'atenció diferenciada de les persones que pateixen desplaçament, la qual cosa genera respostes inconnexes i perpetua l'exclusió escolar. A això s'hi suma l'existència de requisits documentals inassolibles i de barreres administratives, juntament amb limitacions econòmiques, violència recurrent i absència de programes d'anivellament i atenció psicosocial, que contribueixen a un cicle d'endarreriment i abandonament escolar que persisteix sense solució efectiva a la regió. (BID, 2023).

El sistema educatiu, particularment al nivell secundari, encara no està preparat per integrar eficaçment la població migrant i desplaçada, cosa que perllonga les bretxes de protecció i exclusió. N'és un exemple el testimoni d'un jove salvadorenc:

«Jo no podia estudiar al lloc que volia perquè era territori contrari; estudiava a la nit perquè treballava de dia i, tot i així, calia sobreviure. A les colònies oblidades, el perill era part de la vida quotidiana. De cop i volta, l'escola va tancar per inseguretat i vaig deixar d'estudiar a setè grau. Després, vaig intentar tornar, però l'única opció era més lluny, i el temor persistia... La violència ens va fer fugir i cercar noves oportunitats, fins i tot fora del país». (Adolescent, El Salvador, 2025)

La manca de registres consolidats, fiables i actualitzats dificulta dimensionar el veritable abast del desplaçament en la infància i adolescència centreamericana. Les dades existents solen ser parcials i poc sistemàtiques i sovint no permeten distingir entre les diferents categories de desplaçats (interns, refugiats, retornats o migrants en trànsit), cosa que genera subregistre i limita la capacitat de resposta coordinada davant dels múltiples impactes del desplaçament forçat en la protecció i les oportunitats educatives. Per exemple, entre el gener i l'agost del 2024, més de 108.000 nenes, nens i adolescents migrants van ser registrats o detinguts a Mèxic, la majoria provinents d'El Salvador, Guatemala i Hondures (Unitat de Política Migratòria, 2025). A Hondures,

més de 128.000 nenes i nens han estat registrats com a retornats entre el 2014 i l'agost del 2025 (COIPRODEN, 2025); ara bé, aquestes dades no reflecteixen la totalitat de desplaçats interns, que solen ser la categoria menys documentada i visibilitzada (MIRPS, 2024; ACNUR, 2023).

Aquesta absència d'informació educativa sistemàtica sobre la infància i adolescència migrant merita més voluntat política i accions governamentals coordinades a la regió. La manca de dades es tradueix, així, en la impossibilitat de dissenyar polítiques públiques informades i d'identificar les bretxes estructurals que cal abordar per garantir el dret a l'educació d'aquests adolescents (UNESCO, 2024). Com a resultat, el fenomen roman invisible i es perpetua la manca de recursos i de respostes internacionals davant d'una problemàtica que és estructural i, alhora, està accentuada per crisis multicausals.

«No hi ha un registre precís d'adolescents retornats al país. Les dades públiques sobre mobilitat i exclusió educativa solen ser incompletes o no reflecteixen la realitat, cosa que dificulta poder dimensionar i atendre la magnitud de les necessitats humanitàries». (Actor clau, El Salvador, 2025)

Desafiament 2

Donar suport a la planificació d'una oferta educativa de qualitat i promoure-la

Un dels efectes més immediats de la mobilitat interna, el desplaçament i els retorns forçats és la **dificultat constant dels sistemes educatius per anticipar, dimensionar i planificar adequadament els recursos, el personal, la infraestructura i els programes de continuïtat escolar o anivellament** (UNESCO, 2024). Com que no poden preveure quants adolescents i famílies necessitaran atenció en un moment determinat, l'oferta educativa resulta insuficient, rígida i amb enormes bretxes territorials. Així ho il·lustra un informant clau:

«El sistema nacional de protecció atén la població que busca els serveis, no necessàriament la que ja es troba al territori». (Informant clau, El Salvador, 2025)

Aquest obstacle s'aguditza amb la dispersió i la fragmentació de competències entre actors estatals i socials i amb la manca de coordinació efectiva entre els sistemes de protecció social, migració i educació. L'absència d'informació robusta, comparativa i actualitzada sobre quants adolescents es veuen afectats per desplaçament, migració i les diferents crisis a la regió impedeix formular polítiques focalitzades i eficaces, tant per a la prevenció de l'exclusió com per a la garantia de reinserció escolar. La veu d'una jove retornada il·lustra la magnitud del buit d'acompanyament institucional:

«Ningú no ens va ajudar quan vam tornar, vam haver de preguntar-ho tot i esbrinar pel nostre compte com inscriure'ns a l'escola de nou». (Noia adolescent salvadorenca de 14 anys, retornada des de Mèxic, 2025)

La manca de planificació sensible a la crisi i de coordinació intersectorial deixa milers d'adolescents migrants, desplaçats i retornats sense accés real a programes d'anivellament, orientació ni suport psicosocial, la qual cosa perpetua el cicle d'endarreriment i fragilitat educativa que afecta les societats centreamericanes en conjunt.

Una de les conseqüències més notables de la mobilitat i la pobresa a El Salvador, Guatemala i Hondures és la precarietat i la fragmentació en l'atenció psicosocial i en els processos de reconeixement acadèmic per a adolescents migrants, retornats i desplaçats. Segons dades recents, el 63 % de la població hondurenca (Institut Nacional d'Estadística, 2024) i el 56 % de la població guatemalenca viu en pobresa (ENCOVI, 2023) i, a El Salvador, el 30,3 % de la població afronta pobresa (Banc Mundial, 2024). La pobresa, associada a dinàmiques de violència i desplaçament, impacta directament en la salut mental, el benestar i les oportunitats educatives de l'adolescència.

L'exposició a violència, abús i discriminació és especialment greu per a les adolescents: a El Salvador, sis de cada deu noies adolescents han estat víctimes de violència sexual el 2024, amb afectació principal al grup de 15 a 19 anys (ODU i ORMUSA, 2024). Sense mecanismes d'acompanyament psicològic a les escoles, molts adolescents desenvolupen apatia, retraïment i abandonament escolar. Tal com reporta un director d'escola d'El Salvador:

«Molts ja no volen ni socialitzar ni assistir a l'escola». (Director d'escola, El Salvador, 2025)

La manca d'equips de suport multidisciplinari i la formació insuficient en trauma i acompanyament per part dels equips docents aprofundeixen l'exclusió i els endarreriments. Nombroses veus expertes i testimonis coincideixen que **invertir en atenció psicosocial amb enfocament de drets és clau per a la retenció escolar i la reintegració educativa**.

A aquesta situació s'hi afegeix la capacitat limitada dels sistemes educatius de garantir processos àgils i humanitzats de reintegració escolar per a adolescents desplaçats o retornats, així com el reconeixement d'estudis previs fets a l'estranger. Persisteixen traves administratives com l'exigència de documents impossibles de recuperar després del desplaçament i proves de suficiència per validar coneixements, que a la pràctica exclouen les persones que més ho necessiten (MIRPS, 2023; World Refugee Migration Council i OIM, 2021).

Si bé els desafiaments identificats —com ara la necessitat d'enfortir l'articulació institucional, la implementació de mecanismes de planificació adaptables i l'ampliació de l'atenció psicosocial— delineen el marc estructural que condiciona l'accés i la permanència educativa per a adolescents en mobilitat, és al nivell de l'experiència quotidiana on aquests desafiaments es tradueixen en barreres molt concretes. Aquests desafiaments, que operen als mateixos centres educatius i entorns familiars i comunitaris, dificulten de manera immediata la reintegració escolar i la continuïtat educativa de les persones que tornen, es desplacen o transiten per la regió.

Els obstacles principals a què s'enfronten les i els adolescents per assegurar, a la pràctica, el seu dret a l'educació i a trajectòries dignes de desenvolupament i protecció són:

- **Requisits documentals** impossibles d'acreditar després del desplaçament, que dificulten la matrícula i la continuïtat escolar.
- **Limitacions econòmiques**, com la manca de recursos per a transport, alimentació i estris.
- **Violència estructural, comunitària i de gènere**, que restringeix la mobilitat o genera noves causes d'abandonament.

- **Manca de programes d'anivellament sistemàtics**, cosa que comporta endarreriment acadèmic, frustració i alt risc d'abandonament, especialment en no rebre suport diferenciat.
- **Escassetat d'atenció psicosocial**; els centres disposen de pocs recursos humans especialitzats, cosa que augmenta la desmotivació i els processos emocionals no resolts després d'experiències de violència o migració forçada.

El panorama encara és més desafiador a secundària: estudis recents mostren que **fins a dos terços dels adolescents d'entre 12 i 17 anys no compleixen l'escolaritat mínima**, i fan front a una alta probabilitat d'abandonament com a conseqüència de l'endarreriment acumulat, la pressió econòmica i l'absència de programes d'acompanyament (MIRPS, 2025; Plan International, 2023).

Respecte a El Salvador, si bé les taxes oficials de reinserció escolar després del retorn solen ser superiors en comparació amb les d'Hondures i Guatemala —per exemple, el Ministeri d'Educació va informar de percentatges de reinscripció propers al 60 % en alguns departaments (MIRPS, 2025)—, aquestes xifres reflecteixen majoritàriament la matrícula formal, però no garanteixen la qualitat real del retorn escolar. Aquesta qualitat s'entén com l'estabilitat en les trajectòries educatives, l'acompanyament psicosocial, la permanència a la mateixa escola i l'absència de discriminació persistent. De fet, tant a El Salvador com als altres països, diversos informes qualitatius i testimonis recopilats per organismes internacionals evidencien que reintegrar-se no significa una permanència efectiva ni l'assoliment ple en l'aprenentatge: molts joves retornats experimenten trajectòries inestables, canvis d'escola freqüents i discriminació, i s'enfronten a altes taxes d'abandonament al cap d'un cicle lectiu (UNESCO, 2024; Plan International, 2023).

«No hi ha registre de desplaçament forçat intern... Quan nenes, nens i adolescents aconseguixen reincorporar-se... no hi ha mecanismes perquè es puguin posar al dia amb els seus parells, de manera que els sobrecarreguen acadèmicament en molts casos i els endarrereixen per la via dels fets». (Actor clau, El Salvador, 2025)

La fragmentació institucional constitueix un obstacle clau per a la reincorporació i la permanència escolar d'adolescents migrants i retornats, de manera que s'aprofundeix l'endarreriment i la discriminació, especialment al nivell secundari (OIM, 2023). La poca flexibilitat dels processos de matrícula i avaluació, juntament amb la manca de protocols nacionals clars per certificar estudis previs, exposa els estudiants en mobilitat a una doble càrrega: d'una banda, es troben amb la impossibilitat d'acreditar l'escolaritat o són ubicats en graus inferiors a la seva edat, cosa que incentiva l'abandonament i l'estigma; de l'altra, l'absència de programes sistemàtics d'anivellament, acompanyament psicosocial i suports individualitzats impedeix recuperar trajectòries educatives, sobretot en zones rurals i llars desintegrades.

«Em vaig sentir malament quan em van dir que hauria de tornar a tercer grau, tot i que jo tenia 15 anys. Em feia pena anar a aquella classe amb nens petits. No vam portar els papers d'allà i només em van deixar fer proves de suficiència. I encara segueixo intentant passar els exàmens per posar-me al dia». (Adolescent retornada, El Salvador, 2025)

A això s'hi sumen factors econòmics com el cost del transport, els materials i la tecnologia, així com mancances en infraestructura, connectivitat i oferta extracurricular, que en conjunt agreugen la bretxa d'accés i permanència i reforcen la desigualtat entre adolescents en mobilitat i els seus parells (MIRPS, 2023; Plan International, 2025). En aquest context, la manca d'articulació estatal i social desaccelera qualsevol intent d'inclusió genuïna i limita la garantia real del dret a l'educació per a aquesta població.

Conseqüències estructurals: qualitat, equitat i exclusió educativa

Les conseqüències per als països de la regió són profundes i multidimensionals: la manca de coordinació institucional, les dificultats per planificar l'oferta escolar, la fragmentació en l'atenció psicosocial i educativa i l'exacerbació de la marginació rural, de gènere i d'edat debiliten significativament l'accés universal i l'equitat a l'educació (UNESCO, 2023; UNICEF, 2024). Lluny de ser mers espais de resguard, les escoles afronten el repte de convertir-se realment en entorns de qualitat, on l'adaptabilitat i l'acceptabilitat de l'oferta educativa responguin als contextos, les trajectòries i les necessitats de les persones que tornen o es desplacen. Quan això no passa, la frustració per la manca d'anivellament, l'endarreriment i l'absència d'acompanyament comporta nous traumes, estigmes i un augment de l'abandonament primerenc.

La concatenació d'emergències i mancances estructurals genera un context on l'estabilitat educativa es troba lluny de l'abast de milers d'adolescents en mobilitat. Aquest fet aprofundeix les bretxes i condemna una franja crucial de la joventut centreamericana a la marginalitat i la vulnerabilitat extremes (UNICEF, 2024; INEE, 2024). **Si no es transforma el model educatiu per prioritzar la qualitat entesa com a pertinència, flexibilitat, adaptabilitat, seguretat i acompanyament diferenciat, l'escola pot contribuir més a l'exclusió que a l'equitat i el desenvolupament.**

«L'escola era com el lloc més segur dins de la colònia; preferia ser allà perquè els companys eren més sans. Però de vegades teníem por. La violència era fora i també a dins, amb companys que de vegades portaven problemes a l'aula». (Jove titulat d'un context de violència urbana, El Salvador 2025)

Davant d'aquest panorama de conseqüències estructurals en què la qualitat educativa, l'equitat i la inclusió es veuen compromeses, és imprescindible avançar cap a solucions que transcendeixin la cobertura i responguin de manera específica a les realitats de l'adolescència en mobilitat. L'experiència escolar només es converteix en un veritable factor de protecció quan garanteix qualitat en totes les seves dimensions: adaptabilitat dels continguts i mètodes, acceptabilitat en termes de pertinència, respecte a la diversitat i absència de discriminació, i atenció especial a l'acompanyament pedagògic i emocional. Quan l'educació formal no compleix aquests criteris, no només augmenta el risc d'abandonament primerenc i d'endarreriment, sinó que empeny les i els adolescents a trajectòries truncades i a la reproducció de cicles d'exclusió.

A continuació, es presenten una sèrie de recomanacions centrades a transformar la resposta educativa des d'un enfocament de drets, posant èmfasi en l'adequació, la flexibilitat i la pertinència de l'oferta escolar per a les persones que més ho necessiten.

RECOMANACIONS PER A UNA RESPOSTA EDUCATIVA INTEGRAL

La crisi educativa a l'Amèrica Central, agreujada per emergències perllongades i per crisis migratòries, socials i climàtiques interconnectades, constitueix un desafiament estructural de primer ordre. Adolescents desplaçats, refugiats i retornats s'enfronten a múltiples obstacles per accedir i romandre a l'educació secundària a causa de la fragilitat institucional, els dèficits de finançament i les polítiques migratòries restrictives que, tant als països de trànsit com als de destinació, condicionen les seves trajectòries i limiten les seves oportunitats, ja sigui en creuar Mèxic rumb als Estats Units o en desplaçar-se cap al sud del continent. L'exclusió educativa d'aquesta població perpetua desigualtats, erosiona la cohesió social i vulnera compromisos internacionals en matèria de drets humans.

Davant d'això, és urgent situar l'educació com a eix estratègic de qualsevol resposta humanitària i de desenvolupament. **La «crisi silenciosa» que viu l'educació a la regió exigeix una acció decidida per alinear el finançament amb la magnitud del repte, tot garantint la qualitat, l'equitat i la resiliència.** La reducció recent de fons de cooperació i la manca de mecanismes efectius de reintegració escolar amenacen de truncar el dret a l'educació i consolidar les trajectòries d'exclusió de milers d'adolescents en mobilitat.

En aquest escenari, la cooperació multilateral i els donants internacionals han d'assumir un paper actiu i coresponsable en el tancament de bretxes de cobertura i en l'adaptació de l'oferta educativa a contextos d'emergència i de mobilitat. Ara bé, la responsabilitat última recau en els Estats, cridats a enfortir els seus sistemes públics, garantir la coordinació intersectorial i complir els compromisos internacionals assumits. Invertir en educació en emergències no és només una resposta conjuntural: és una inversió estratègica en capital humà, cohesió social i pau duradora per a la regió.

Com a antesala de les recomanacions suggerides per aquest informe, cal fer esment d'alguns dels testimonis aclaridors recopilats d'organitzacions locals, directors i les i els mateixos adolescents i les seves famílies, els quals posen un èmfasi especial en la necessitat de:

- Implementar sistemes d'identificació i registre efectius coordinats i integrats entre els sistemes d'educació, migració i protecció social.
- Disposar d'una coordinació intersectorial entre educació, protecció, migració, salut i ocupació.
- Ampliar les modalitats flexibles i accelerades, simplificar la inscripció, adaptar els currículums i validar els aprenentatges previs.
- Finançar beques per al transport i l'accés a la tecnologia i als materials; invertir en infraestructura i accés a la tecnologia.
- Promoure la participació d'adolescents i famílies en la vida escolar, el disseny de polítiques i la vigilància social per crear ambients escolars protectors i resilients.

A continuació es presenten recomanacions orientades a reforçar la resposta educativa en contextos d'emergència i mobilitat, posant una atenció especial en la diversitat de trajectòries i necessitats d'adolescents en mobilitat la situació dels quals varia segons el país, el gènere, l'origen ètnic, la situació socioeconòmica, la condició de discapacitat i el context migratori, i articulant esforços entre Estats, organismes multilaterals, donants i actors locals per tal de garantir una educació inclusiva, sostenible i de qualitat per a tota l'adolescència a la regió.

Compromís de la cooperació multilateral i donants

La cooperació internacional ha de prioritzar el finançament plurianual, directe i flexible que permeti adaptar les respostes educatives a les realitats diferenciades d'adolescents segons el gènere, l'origen ètnic, la condició de discapacitat i el context territorial.

Es recomana:

- Integrar el finançament educatiu en els marcs de cooperació humanitària, de migració i d'acció climàtica, vinculant explícitament el compromís internacional de destinar almenys el 10 % de l'ajuda humanitària total a educació (CME, 2025), i assegurant mecanismes de supervisió que vagin més enllà de l'accés per mesurar la qualitat, la seguretat, l'equitat i el benestar.
- Prioritzar mecanismes i fons que arribin de manera directa a actors locals i permetre que organitzacions de base, incloses les liderades per dones i joves, liderin la implementació i garanteixin l'adequació sociocultural.
- Canalitzar fons per donar suport a sistemes d'identificació i monitoratge desagregats, que assegurin la generació i la socialització d'evidència i bones pràctiques desagregades per gènere i territori, i que impulsin aprenentatges i ajustaments continus des de la diversitat regional.
- Invertir en infraestructura educativa resilient en línia amb el Marc Integral de Seguretat Escolar de GADRRRES que asseguri l'enfortiment de la capacitat de resposta davant d'emergències ambientals, violències i qualsevol tipus de risc.

Lideratge dels Estats

Els governs han d'assumir el lideratge en la consolidació de marcs legals, institucionals i financers que prioritzin la inclusió d'adolescents en mobilitat, amb perspectiva de gènere i localització. El seu paper és garantir l'articulació intersectorial i la participació real de les comunitats i de les i els adolescents en la gestió educativa.

Es recomana:

- Assegurar sistemes d'identificació i registre integrats entre educació, protecció, migració, salut i ocupació, amb informació desagregada que permeti una atenció personalitzada i diferenciada.
- Augmentar els fons destinats a l'educació sota un enfocament de qualitat i protecció per tal de generar sistemes amb capacitat per incloure tots els diversos col·lectius d'alumnat en

desplaçament.

- Adaptar l'enfocament del triple nexa al seu context, a fi de consolidar l'educació en emergències com a catalitzadora de resiliència, cohesió social i pau, i vincular protecció, benestar i educació en l'harmonització de protocols per a la reintegració i el reconeixement d'estudis previs.
- Garantir taules tècniques i espais d'articulació a nivell nacional i regional, prioritzant la participació de les i els adolescents, especialment dones, indígenes i joves amb discapacitat, en la formulació de polítiques.
- Ampliar i flexibilitzar les modalitats educatives (presencials, a distància, accelerades) i l'acompanyament psicosocial, amb inversió sostinguda en formació docent basada en la inclusió, la diversitat i els drets humans.
- Invertir en escoles resilents i adaptades a eventuals crisis en línia amb l'enfocament de tots els perills del Marc Integral de Seguretat Escolar.

Participació i articulació de la societat civil i organitzacions no governamentals

La societat civil local, nacional i internacional, incloses organitzacions de base, xarxes, plataformes regionals i internacionals i ONG, han de tenir un paper proactiu en la formulació, implementació i vigilància de les respostes educatives per a adolescents en mobilitat. És fonamental promoure la localització entesa com a empoderament real i la transversalització de l'enfocament de gènere i interseccionalitat en totes les fases de la intervenció.

Es recomana:

- Liderar i defensar estratègies educatives adaptades al territori i al context dels i les adolescents en mobilitat, prioritzant el lideratge d'actors locals, comunitats indígenes, dones, persones amb discapacitat i joventuts.
- Participar de manera integral en la governança educativa i assegurar que les organitzacions nacionals i locals no siguin només executores, sinó actors clau en la presa de decisions, el monitoratge i l'avaluació.
- Buscar i fomentar espais de coordinació entre educació, protecció, salut, ocupació i migració mitjançant taules tècniques nacionals i regionals que prioritzin l'adolescència en mobilitat.
- Enfortir xarxes comunitàries i models d'acompanyament social que prioritzin el benestar psicosocial, la protecció, la resiliència i la permanència educativa, tot dissenyant intervencions i pilotatges que responguin a barreres específiques de gènere, origen ètnic, situació migratòria i discapacitat.
- Generar, sistematitzar i compartir evidència, testimonis i anàlisis sobre exclusió i trajectòries d'integració educativa en mobilitat, tot utilitzant dades desagregades per incidir en polítiques públiques, sensibilitzar la cooperació internacional i millorar la rendició de comptes.
- Impulsar processos formatius i campanyes de sensibilització docent, escolar i comunitària en diversitat, enfocaments de gènere i drets humans, i identificar i replicar bones pràctiques i estratègies d'èxit en diferents contextos nacionals i internacionals.

- Fomentar aliances sòlides entre societat civil, organismes multilaterals, governs i sector privat per escalar solucions innovadores, sostenibles i culturalment pertinents, tot promovent que la localització i l'equitat de gènere siguin criteris centrals en l'assignació de recursos i el disseny dels programes.

Cap a una agenda compartida: principis i compromisos transversals

La sostenibilitat educativa a l'Amèrica Central exigeix que els Estats, la cooperació internacional i la societat civil coordinin esforços i activin mecanismes flexibles i plurianuals de finançament articulats amb el triple nexa. L'accés directe de fons a actors locals, sobretot aquells liderats per dones i comunitats, assegura intervencions àgils i pertinents que puguin respondre a les necessitats específiques d'adolescents en mobilitat, cosa que redueix barreres i enforteix l'equitat en l'ús i la supervisió dels recursos.

La coordinació efectiva entre sectors és essencial per garantir respostes educatives inclusives i pertinents. Això implica vincular esforços, compartir informació i adaptar procediments, de manera que l'atenció s'ajusti a les particularitats de les i els adolescents en mobilitat, tenint en compte gènere, discapacitat, origen i context. Consolidar la participació real d'actors locals i de les i els mateixos adolescents, tant en la gestió escolar com en l'elaboració de polítiques, augmenta la resiliència i la cohesió social a la regió.

Pel que fa a la qualitat i el benestar educatius, el compromís conjunt de tots els actors s'ha de centrar en la diversificació de modalitats d'aprenentatge, la millora de la infraestructura i la formació docent sensible a drets i diversitat. Només amb indicadors clars d'inclusió, participació i benestar es pot assegurar que els beneficis arribin prioritàriament a les persones que afronten més obstacles per exercir el seu dret a l'educació.

Per tal d'aconseguir que aquestes recomanacions es tradueixin en canvis reals, és fonamental que els Estats, els actors locals, la societat civil i els donants actuïn amb decisió i coresponsabilitat, tot prioritizant accions estructurals i sostenibles, recolzades per mecanismes efectius de finançament, supervisió i adaptació a la diversitat de les i els adolescents en mobilitat. Només mitjançant una cooperació multilateral activa centrada en els actors locals —i, si és possible, liderada per ells—, així com mitjançant una voluntat política renovada, serà possible construir sistemes educatius veritablement inclusius, segurs i resilents, que garanteixin oportunitats, restitueixin drets i reforcin la cohesió social a la regió.

05

CONCLUSIÓ

L'evidència recollida al llarg d'aquest informe confirma que l'accés a l'educació d'adolescents en mobilitat a El Salvador, Guatemala i Hondures fa front a desafiaments estructurals, alimentats tant per emergències recurrents com per la continuïtat de les desigualtats, la manca de coordinació interinstitucional i els endarreriments històrics en polítiques públiques. Malgrat fer avenços puntuals, persisteixen bretxes crítiques en registre, inclusió, infraestructura i finançament que perpetuen l'exclusió de les persones que haurien de ser al centre de les prioritats educatives.

Tal com s'ha evidenciat abans, la invisibilitat i la fragmentació institucional només es pot superar amb una aposta integral: dades que siguin fiables, articulació interinstitucional efectiva, inversió sostinguda i respostes oportunes a totes i tots els adolescents que viuen la mobilitat com a part de la seva trajectòria personal i educativa.

La mobilitat aguditza les bretxes d'accés i de permanència escolar, especialment per a les persones que migren, són desplaçades o retornades i requereixen modalitats flexibles, reconeixement de trajectòries prèvies i suport socioemocional. L'exclusió d'aquests grups, per tant, no representa només una violació del dret a l'educació, sinó també un obstacle per al desenvolupament col·lectiu, l'equitat regional i la pau.

L'anàlisi del triple nexa —acció humanitària, desenvolupament i pau— permet visualitzar que cap intervenció parcial no és suficient per respondre a la magnitud del repte. L'educació en situacions d'emergència és indispensable per garantir la protecció immediata, la continuïtat de l'aprenentatge i el suport psicosocial; tanmateix, el seu abast és limitat si no s'articula amb estratègies de desenvolupament sostenibles, centrades en sistemes educatius inclusius, inversions a secundària i educació tècnica, i una aposta per formació docent centrada en enfocaments interseccionals. La dimensió de pau incorpora la urgència que l'escola sigui un espai de protecció, reconciliació i cohesió social, capaç de trencar cicles de violència i migració forçada.

Trencar la fragmentació entre sectors, superar la invisibilitat estadística i posar l'adolescència en mobilitat al centre requereix coordinació real entre els actors humanitaris, de desenvolupament i de la societat civil, així com voluntat política sostinguda i recursos alineats amb la mida del desafiament. Els sistemes educatius només seran resilients i transformadors si es reforcen els marcs legals i financers, s'inverteix en infraestructura i capital humà i es garanteix l'accés a programes flexibles i l'atenció psicosocial permanent.

Garantir el dret a l'educació d'adolescents en mobilitat a El Salvador, Guatemala i Hondures no és només una prioritat regional de drets humans, sinó també una condició estratègica per trencar els cicles d'exclusió, violència i desplaçament. Adoptar l'enfocament del triple nexa és essencial per dissenyar polítiques i accions que superin la resposta reactiva i apostin per solucions estructurals, inclusives i sostenibles que tornin a la regió la possibilitat d'imaginar un futur més equitatiu i pacífic per a les generacions presents i futures.

En resum, el **desafiament ja no és només respondre a l'emergència, sinó transformar els sistemes educatius perquè siguin capaços d'articular la resposta immediata, el desenvolupament sostenible i la cohesió social.**

Sense reformes profundes, es corre el risc d'una cronificació generacional de la vulnerabilitat, que deixaria famílies i comunitats atrapades en un cicle de pobresa i mobilitat forçada.

La sostenibilitat de qualsevol resposta depèn de la construcció de sistemes intersectorials resilients centrats en els i les adolescents: articulació entre educació, protecció, salut, ocupació i justícia; consolidació de sistemes de dades desagregades i actualitzades; desenvolupament de normatives flexibles per a la reintegració escolar i l'anivellament acadèmic; i creació d'incentius reals (beques, suport psicosocial, connectivitat) per a la permanència i l'èxit escolar. Només aquests esforços, ancorats en el sistema i les polítiques públiques, i recolzats per la cooperació multilateral i el lideratge de la societat civil, poden fer front a les emergències que mai no acaben, sinó que s'acumulen i agreugen l'impacte.

ACNUR. (2024). Educación.

<https://www.acnur.org/educacion>

ACNUR, OIM & UNICEF. (2025, marzo 6). ACNUR, OIM y UNICEF refuerzan su compromiso con la niñez migrante y refugiada en México.

<https://www.acnur.org/mx/noticias/comunicados-de-prensa/acnur-oim-y-unicef-refuerzan-su-compromiso-con-la-ninez-migrante-y>

ACNUR. (2016). *Educación en Emergencias. El Salvador, Guatemala y Honduras. Boletín #1 (Enero - Septiembre 2016)*. ACNUR.

https://www.acnur.org/fileadmin/Documentos/Publicaciones/2016/Boletin01_2016_TNCA.pdf

AECID. (s.f.). *El enfoque del triple nexo humanitario-desarrollo-paz*. Recuperado de

<https://www.a-humanitaria.es/AECID/nexo.html>

Agencia Guatemalteca de Noticias (AGN). (2023, 25 octubre). Cobertura educativa incrementó significativamente en 2023.

<https://agn.gt/cobertura-educativa-incremento-significativamente-en-2023/>

Arias Ortiz, E., Giambruno, C., Morduchowicz, A., & Pineda, B. (2023). *El estado de la educación en América Latina y el Caribe 2023* (Nota Técnica No. IDB-TN-02708). Banco Interamericano de Desarrollo.

<https://publications.iadb.org/publications/spanish/document/El-estado-de-la-educacion-en-America-Latina-y-el-Caribe-2023.pdf>

Asociación para una Sociedad más Justa (ASJ). (2025). *Boletín EDP Educación 2025*. Estado de País.

<https://estadodepais.asjhonduras.com/wp-content/uploads/2025/EDP/EDUCACION/Boletín%20EDP%20Educación%202025.pdf>

Asociación para una Sociedad más Justa (ASJ). (2023). Estado de País Educación - 2023

(Presentación PowerPoint). <https://asjhonduras.com/webhn/wp-content/uploads/2023/02/PPT-Estado-de-Pais-Educacion-2023.pdf>

Banco Interamericano de Desarrollo. (2018, junio 27). Abandono escolar: el reto pendiente de Mesoamérica.

<https://www.iadb.org/es/historia/abandono-escolar-el-reto-pendiente-de-mesoamerica>

Banco Interamericano de Desarrollo (BID). (2023). *Migración y educación: Desafíos y oportunidades*.

<https://publications.iadb.org/publications/spanish/document/Migracion-y-educacion-desafios-y-oportunidades.pdf>

Banco Interamericano de Desarrollo. (2023). El estado de la educación en América Latina y el Caribe.

<https://publications.iadb.org/publications/spanish/document/El-estado-de-la-educacion-en-America-Latina-y-el-Caribe-2023.pdf>

Banco Mundial. (2024, 31 enero). Rezago educativo pone en jaque el crecimiento de América Latina y el Caribe.

<https://www.bancomundial.org/es/news/feature/2024/01/31/rezago-educativo-crecimiento-america-latina-caribe>

Campaña Latinoamericana por el Derecho a la Educación (CLADE). (2025). *Educación en emergencias y crisis*.

<https://redclade.org/nuestras-causas/educacion-en-emergencias-y-crisis/>

Campaña Mundial por la Educación (CME). (2025, 24 de enero). *Día Internacional de la Educación: Urge priorizar la educación en emergencias*.

<https://cme-espana.org/2025/01/24/dia-internacional-de-la-educacion-urge-priorizar-la-educacion-en-emergencias/>

Carta - educación en emergencias. Campaña Latinoamericana por el Derecho a la Educación (CLADE). (2025). *Carta por el derecho a la educación en situaciones de emergencia*.

<https://redclade.org/wp-content/uploads/2025/02/carta-educacion-en-emergencias.pdf>

Coordinadora de Instituciones Privadas Pro las Niñas, Niños, Adolescentes, Jóvenes y sus Derechos (COIPRODEN). (2025, 2 de septiembre). Más de 128.000 menores fueron deportados de EEUU entre 2014 y 2025. [swissinfo.ch](https://www.swissinfo.ch).

<https://www.swissinfo.ch/spa/m%C3%A1s-de-128.000-menores-fueron-deportados-de-eeuu-entre-2014-y-2025,-seg%C3%BAnte-humanitario/89945557>

Educo. (2024). *La educación en emergencias: una tabla de salvación. Análisis de la financiación en 2023*. Educo.

<https://educowebmedia.blob.core.windows.net/educowebmedia/educospain/media/docs/publicaciones/2024/eee-una-tabla-de-salvacion-esp.pdf>

Education Cannot Wait. (2025). *State of Education for Crisis-Affected Children and Adolescents: Access and Learning Outcomes. Global Estimates 2025 Update*.

https://www.educationcannotwait.org/sites/default/files/2025-01/global_estimates_report_2025.pdf

Germanwatch. (2025). *Global Climate Risk Index 2025*.

<https://www.germanwatch.org/sites/default/files/2025-02/Climate%20Risk%20Index%202025.pdf>

Humanitarian Action. (2023). *Educación en Emergencias | El Salvador*.

<https://humanitarianaction.info/plan/1172/ge/7548>

IECAH. (2025). *Triple Nexo*. Recuperado de

<https://iecah.org/tematicas/triple-nexo/>

IECAH. (2022). *Informe Nexo 2022: el triple nexa en acción*. Recuperado de

https://iecah.org/wp-content/uploads/2022/06/INFORME_NEXO2022.pdf

Krichesky, M. (2023). *El reingreso a la escuela: experiencias y aprendizajes*. Fundación SES y Oficina de la Campaña Latinoamericana por el Derecho a la Educación (CLADE).

<https://orei.redclade.org/noticias/el-reingreso-a-la-escuela-experiencias-y-aprendizajes/>

Organización Internacional para las Migraciones – OIM. (2023). *Niñez y adolescencia migrante no acompañada retornada a Guatemala. Análisis de situación educativa* [Informe de resultados, GT2022]. https://infounitnca.iom.int/wp-content/uploads/2023/05/EHMH_-GT2022.pdf

Plan International. (2023). *Niñez y adolescencia migrante retornada en el norte de Centroamérica: Barreras y brechas educativas*. Plan International. <https://plan-international.org/publications/ninez-adolescente-retornada-centroamerica-brechas-educativas/>

Plan International. (2024). *Mujeres adolescentes en crisis: Diagnóstico completo*. <https://plan-international.org/uploads/sites/96/2024/04/Mujeres-Adolescentes-En-Crisis-%E2%80%93-Diagnostico-Completo-ESPANOL.pdf>

Prensa Libre. (2021, 30 noviembre). Guatemala retrocede en indicadores de educación, según evaluación regional de UNESCO. <https://www.prensalibre.com/guatemala/comunitario/guatemala-retrocede-en-indicadores-de-educacion-segun-evaluacion-regional-de-unesco/>

Red CLADE / ODS4 Agenda 2030. (2023). *INFORME SOMBRA HONDURAS 2023- ODS4 AGENDA 2030*. <https://redclade.org/wp-content/uploads/INFORME-SOMBRA-HONDURAS-2023-ODS4-AGENDA-2030-PDF-UV.pdf>

Red CLADE. (2023). *Adolescentes y jóvenes fuera de la escuela: Las demandas para una enseñanza secundaria garante de derechos en América Latina y el Caribe*. <https://redclade.org/wp-content/uploads/Adolescentes-y-j%C3%B3venes-fuera-de-la-escuela-las-demandas-para-una-ense%C3%B1anza-secundaria-garante-de-derechos-en-Am%C3%A9rica-Latina-y-e.pdf>

Red Interagencial para la Educación en Situaciones de Emergencia (INEE) & Organización de las Naciones Unidas para la Educación, la Ciencia y la Cultura (UNESCO). (2023). *Incorporar la consolidación de la paz al enfoque del nexo en la educación en situaciones de emergencia: Prácticas prometedoras para superar las injusticias*. INEE y UNESCO. <https://inee.org/sites/default/files/resources/Bringing%20Peacebuilding%20to%20Nexus%20Thinking%20in%20EiE%20ES%20v1.1%20LowRes.pdf>

Red Interagencial para la Educación en Situaciones de Emergencia (INEE) (2025). *¿Cuál es el futuro para la Educación en Situaciones de Emergencias en América Latina y el Caribe?* [Entrada de blog]. INEE. <https://inee.org/es/blog/cual-es-el-futuro-para-la-educacion-en-situaciones-de-emergencias-en-america-latina-y-el>

Red Interagencial para la Educación en Situaciones de Emergencia (INEE). (s.f.). *Glosario de EeE: Nexo Humanitario-Desarrollo-Paz*. Recuperado de <https://inee.org/es/glosario-EeE/nexo-humanitario-desarrollo-paz>

Red Interagencial para la Educación en Situaciones de Emergencia (INEE). (2025). *Education financing: aid to education accounts for only 3% of global humanitarian funding*. <https://inee.org/collections/education-financing>

Rueda Rodríguez, M. L. (2025). El rezago educativo como factor de riesgo a la vulnerabilidad social en México. *Revista Brasileira de Educação*, 30(1), 1-18. <https://www.scielo.br/j/rbedu/a/fgqWsq7tjgn3fzyyqXQRmPD/?lang=es>

Secretaría de Educación de Honduras. (2022). Estadísticas oficiales de matrícula.
<https://www.se.gob.hn>

Spotlight Initiative, ONU Mujeres, & organismos aliados. (2022). Los procesos migratorios en la incidencia de la violencia contra las mujeres y niñas: Centroamérica, México y República Dominicana.
https://www.spotlightinitiative.org/sites/default/files/publication/E1_Informe_FINAL.pdf

United Nations. (2025, July 17). From crisis to classroom: How the UN supports education in emergencies.
<https://news.un.org/en/story/2025/07/1165417>

UNDP. (2025). Reflexiones y perspectivas para el enfoque de triple nexos: hdp_nexus_reflections-es.pdf.
https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2025-02/hdp_nexus_reflections-es.pdf

UNESCO. (2021). *Informe sobre el derecho a la educación en la movilidad humana en Centroamérica y México*. UNESCO.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000391916>

UNESCO. (2023). Estrategia regional de la UNESCO sobre movilidad humana y educación en América Central.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000383674.locale=es>

UNESCO. (2024). Educación y movilidad humana en América Central, República Dominicana y México. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000394725.locale=es>

UNESCO. (2024). La educación en la movilidad humana en América Central: Datos y reflexiones para la acción.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000394183>

UNESCO. (2024). *La urgencia de la recuperación educativa en América Latina y el Caribe* (pp. 36-38). UNESCO.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000388399>

UNESCO. (2025, enero 31). Qué debe saber sobre la educación en situaciones de crisis. Recuperado de
<https://www.unesco.org/es/emergencias/education/need-know>

UNESCO. (2024, septiembre 16). Los efectos de la pandemia en la educación de América Latina y el Caribe perdurarán por muchos años, urge acelerar los aprendizajes. Recuperado de
<https://www.unesco.org/es/articles/efectos-de-la-pandemia-en-la-educacion-de-america-latina-y-el-caribe-perduraran-por-muchos-anos-urge>

UNESCO / OREALC. (2023). Resultados de logros de aprendizaje y factores asociados del Estudio Regional Comparativo y Explicativo (ERCE) 2019. <https://www.unesco.org/es/articles/resultados-de-logros-de-aprendizaje-y-factores-asociados-del-estudio-regional-comparativo-y>

Unidad de Política Migratoria, Registro e Identidad de Personas. (2025). Síntesis de estadísticas de niñas, niños y adolescentes migrantes, enero-agosto 2024. Secretaría de Gobernación.
http://politicamigratoria.gob.mx/work/models/PoliticaMigratoria/CEM/Estadistica/NNA/NNYA_S%C3%ADntesis_ene-jun_2025.pdf

Campanya Mundial per
L'EDUCACIÓ
www.cme-espana.org

CME_es

@CME_es

@CMEespana

La CME a Espanya està liderada per:

Aquesta publicació compta amb la col·laboració de la Cooperació Espanyola, a través de l'Agència Espanyola de Cooperació Internacional per al Desenvolupament (AECID) amb càrrec al projecte «Campanya Mundial per l'Educació: crida a l'acció per l'ODS 4». El seu contingut és responsabilitat exclusiva de les autores i de la Coalició Espanyola de la Campanya Mundial per l'Educació i no reflecteix, necessàriament, la postura de l'AECID.

Amb el finançament de:

